

12. ચોપડાની ઇન્દ્રજાળ

પ્રસ્તાવના

* ચંદ્રકાન્ત પંડ્યા. જન્મ : 31-8-1920, અવસાન 13-10-2001. મિત્રો ચંદ્રકાન્ત જેઠાલાલ પંડ્યા નો જન્મ વલસાડ જિલ્લાના ધરમપુર ગામમાં થયો હતો. તેમણે મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કર્યો હતો અને સાથે સાથે સંગીતમાં પણ નિપુણતા મેળવી હતી. ત્યારબાદ શિક્ષક તરીકે હાલોલ અને નવસારીમાં કામગીરી કરી હતી. તેમણે લખેલા પુસ્તકોમાં ‘બાનો ભીખુ’ કે જે બે ભાગ માં લખાયેલ છે, તેમજ ‘સુદામે દીઠી દ્વારામતી’, ‘ઘડીક સંગ શ્યામ રંગનો’ અને ‘વસાહતીઓનું વતન’ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આપણો આજનો જે આ પાઠ છે એ ‘બાનો ભીખુ’ નામના પુસ્તક માંથી લેવામાં આવેલ છે. તો ચાલો વિદ્યાર્થીમિત્રો આપણે આ બારમા પાઠ નો અભ્યાસ કરીએ, જેનું નામ છે, ‘ચોપડાની ઇન્દ્રજાળ’ મિત્રો શીર્ષકને સમજીએ તો ચોપડો એટલે અહીં એ ચોપડાની વાત કરવામાં આવી છે જેમાં પહેલાના સમયમાં હિસાબ લખવામાં આવતા હતા. અને ઇન્દ્રજાળ એટલે કે એવી જાળ કે જેમાંથી નીકળવું મુશ્કેલ હોય.

સ્વાધ્યાય

1. નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો.

1. લેખકને પોતાની જીત ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો કારણકે...

- (A). લેખક પોતાને ઘરેથી ખાવાનું લઈ ગયા હતા.
- (B). પિતાજીનું અવસાન થયું હતું હતું.
- (C). જીવલાના છોકરાનો મૌનો કોળિયો પોતે ઝૂંટવ્યો હોય એવું લેખકને લાગ્યું.
- (D). લેખક ખુબજ ભણેલા હતા.

2. જીવલાની કરુણ દશા જોઈને

- (A). લેખક રાજી થઈ ગયા.
- (B). લેખકનું હૃદય દ્રવી ઉઠ્યું.
- (C). લેખકને કશી અસર ન થઈ.
- (D). લેખક હસવા લાગ્યા.

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. ઉજ્જડ જમીનમાં જે ધન પાકતું એમાં કોનો ભાગ રહેતો ?

ઉત્તર. ઉજ્જડ જમીનમાં જે ધન પાકતું તેમાં રાજા, અમલદાર, ધગડું, તલાટી, ભૂવો અને શાહુકાર સૌનો ભાગ રહેતો.

2. ગરીબોનું શોષણ કરનાર ચોપડાનો રંગ કેવો હતો ?

ઉત્તર. ગરીબોનું શોષણ કરનાર ચોપડાનો રંગ લાલ હતો.

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ લીટીમાં ઉત્તર આપો.

1. લેણદાર અને દેણદારના આવકારમાં રહેલા વિરોધાભાસ જણાવો.

ઉત્તર. લેણદાર અને દેણદારના આવકારમાં રહેલા વિરોધાભાસને લેખકે સચોટ રીતે વ્યક્ત કર્યો છે અને બહુ દુઃખદાયક પણ છે. લેણદાર જ્યારે દેણદારના ઘરે જાય તો બિચારો સાથે લાવેલ સુખો રોટલો પછેડીમાંથી ખોલીને ખાતો અને લેખકના બા વળી થોડુંક અથાણું અને દાળ આપતા તે ઓશિયાળાની જેમ જમતો જ્યારે લેખક જીવલાને ઘેર ઉઘરાણીએ જાય ત્યારે જીવલો લેખકની બહુ આગતા સ્વાગતા કરે ઘરમાં પૈસા ના હોય છતાં વેચાતું ગાયનું ઘી લાવી શીરો બનાવે ભાવતા ભોજન જમાડે શાકભાજી ફળ વગેરે પણ થેલી ભરી ભરીને આપે.

2. દર વર્ષે જીવલો લેખકના ઘરે કઈ કઈ વસ્તુઓ આપવા જતો ?

ઉત્તર. ધરમપુરથી પાંચેક માઈલ દૂર મરઘમાળ થી જીવલો દર વર્ષે લાકડાં, ડાંગર, કઠોળ, ગોળ, કેરી, શાકભાજી, ઢોર માટે ઘાસ ને એવું કઈ ને કઈ વ્યાજ પેટે ભરતો. આ ઉપરાંત લેખક માટે શેરડી, બોર, જાંબુ, કેરી વગેરે લઈને આવતો.

4. નીચેના પ્રશ્નોના સાત-આઠ લીટીમાં ઉત્તર આપો.

1. જીવલાનું પાત્ર લેખન તમારા શબ્દોમાં કરો.

ઉત્તર. ધરમપુરથી પાંચેક માઈલ દૂર મરઘમાળ ગામે રાનીપરજ કોમનો ખેડૂત જીવલો લેખકના પિતા પાસે ૩૦૦ રૂપિયા વ્યાજે લીધા હતા જેનું વ્યાજનું વ્યાજ થઈને અમુક વર્ષો બાદ ૧૫૦૦ રૂપિયા થઈ ગયેલા. જીવલો જુવાનીમાં પણ ખખડી ગયેલો હાડપિંજર જેવો હતો. જીવલો લેખકના ઘેર વ્યાજ પેટે દર વર્ષે લાકડાં, કઠોળ, ડાંગર, ચોખા, કેરી, શાકભાજી, ગોળ, ઢોર માટે ઘાસ વગેરે કંઈકને કંઈક આપ્યા કરતો વર્ષ ગમે તેવું નબળું પડ્યું હોય તોય ‘હાઉકારના પોયરાને આપદા ની પડવી જોઈયે.’ એવી એની શુદ્ધ ભાવના હાતી. જીવલો તદ્દન ગરીબ ભાંગી ગયેલો વળી એની પત્ની પણ મરી ગયેલી. લેખક જીવલાને ત્યાં ઉઘરાણીએ જતા ત્યારે જીવલો ગાયનું ઘી મંગાવી શીરો બનાવતો અને પ્રેમથી જમાડતો વળી રીંગણા, વાલોડ, વગેરે ભરી ભરીને લેખકને આપતો લેખક જીવલા પાસે રીંગણ ભરવા થેલી માંગી ત્યારે જીવલે કહ્યું ‘બોડીને તા વળી કાહકી કેવી ?’ તે રાતે લેખકને મોડે સુધી ઊંઘ ન આવી. જીવલો દર વર્ષે શાકભાજી, લાકડાં, ઘાસ, ગોળ આપી જાય તે બધું મફતમાં રોકડા રૂપિયા સિવાય કશું જમા થતું નહિ. જીવલો આવતો ત્યારે લેખકની બા નું બધું કામ કરી આપતો છતાં તે જનમ જનમનો ઋણી પૈસા ખોટા કરવાની દાનત નહિ. પ્રામાણિક જીવલો રાત-દિવસ કાળી મજુરી કરતો છતાં તેના છોકરા ભૂખે મરતા.

2. રાતો ચોપડો ફાડી નાખવા બદલ લેખકનું મનોમંથન કેવું હતું ?

ઉત્તર. જીવલે વેચાતું ખેતર લેવા માટે લેખકના પિતા પાસેથી ત્રણસો રૂપિયા વ્યાજ પેટે લીધા હતા. પરંતુ એક પછી એક વર્ષ ખરાબ આવતા રોકડ બહુ આપી શક્યો નહિ. વર્ષોવર્ષ ફસલ ભરી જાય. શાકભાજી, લાકડાં, ઘાસ, ગોળ આપી જાય તે બધું મફતમાં, રોકડા રૂપિયા સિવાય કશું જમા થતું નહિ. જીવલો રાત-દિવસ કાળી મજૂરી કરતો છતાં તેના છોકરા ભૂખે મરે. આવા શોષિત દરિદ્રનારાયણની કરુણ દશા જોઈને લેખકનું હૃદય દ્રવી ઉઠ્યું. મુદ્દલ કરતા કેટલુય વધુ તે આપી ચુક્યો હતો. જીવલાની સાત પેઢી પણ દેવું ન ચૂકવી શકે એવી ચોપડાની ઈન્દ્રજાળ હતી. લેખકનું હૃદય રડી ઉઠ્યું. જીવલાના દેખતા ગરીબોનું લોહી ચૂસી રકાવણા બનેલા એ સાહુકારી ચોપડાના બધા પાનાં લેખકે ચીરી નાખ્યાં અને જીવલાને લેણામાંથી મુક્ત કર્યો.

*